

סוכות תש"ג אצל הרב מנחם ומבה ז"ל

א.

היה זה היום הראשון שלא נראה בו המסע "לגירוש" נפסק הגירוש הגדול שבגיטו וארשה. אם כי "כבר הריכוז" בדיוק-סטאבקי נתקיימה בתפקידה. משרות מזויינים מפקדים על בני אדם — יהודים המתענים ברעב, שנשארו ממשלוח הגירוש האחרון, אבל חדשים אין מביי אים לשם. מיפקדת ההשמדה ס"ס בויי לאונה 103 מתפקדת אף היא, אבל היא עוסקת אך ורק בהסדר חייהם של שרי-די החורבן לעבודה למען מאמץ-המל-חמה הנאצי.

העוסקים בעבודה החזקה מאז ראש השנה, ללא מאכל ומשקה, ללא שינה וחילופי בנדים, בחצרות המפעלים וב-תי-המלאכה ואסור היה להם לזוז משם. ורק כיום הותר אחרי שעות העבודה לחזור כל אחד לדירתו בגיטו המרכזי. שבת ויום טוב היינו חייבים בעבודה וממונה היה להשגיח על כך ה"הורדק" שו"ץ — משטרת בתי-המלאכה, שנוצרה על ידי אותם הפועלים היהודים, שהיו אחראיים בנפשותיהם לפני השלטונות ה-גרמנים וקומיסאר הס"ס בבית-המלאכה. אך למעשה לא עבדו בשבת ויום-טוב. עומדים היו העובדים מוכנים לפני מקו-מות העבודה ומתפללים כל אחד במקו-מו. צופים עמדו והשגיחו אם אין גר-מני מתקרב לערוך ביקורת. אות הצופים להפסיק בתפילה ולהתחיל בעבודה עם בראש-ס"ס — קריאה בקול: "שש"ו" היינו מוכנסים בבית-המלאכה "א. ב. וי. אצל האחים לאנדאו 1500 נפש והת-פלנו. אבל לא היה התפילה שגורה בפנינו. אפפתנו ריקנות איומה, שממון בדידות וערטילאיות. כנשכחים מלב היי-נו, כעוובים, כמשלכים. ערטי-לאים, ללא תקווה, ללא-ישע, כחועים גלמודים בער-לם התהוו גלמודים בייאושנו, בדכאור-נו, בחורבנו וספוגי זעם ותירעומת על

העולם התרש-אילים מסביב. עוד הדהדה בחלל זעקת התמרורים של הילדים ש-נערכו בשורה בחצר בית המלאכה בעצם יום אכיפורים לאורך חבל מתוח מסוף החצר ועד סופו. אחוזו בחבל משני קצו-תיו אוקראינים ואנשי ס"ס והם פקדו על הילדים והנוער, שנשארו לחיים בשעת "הברירה" להתייצב תחת החבל. כל קור מה שבלטה מעל לחבל אף כחוט-השערה נשארה לעבודה והגמוכים במידתם נש-לחו לחנק לטרבליאנקה.

עלי ועל יהושע רבינוביץ איש יקר רוח, גיסו של האדמו"ר מסוכאטשוב ר' דודל הוטל הגורל לילך בשליחות מסו-ימת מטעם המחזרת אל הרב מנחם ומבה. ידיעה ברורה היה אצלנו, שהוא נמצא בגיטו המרכזי באותה שעה. יצא-נו מבית-המלאכה "בגנשה" 30, ללכת כשני קילומטרים על פני "איי" א. ב. שבהם לא דר אדם כדי להגיע לגיטו המרכזי. דממת מוות שלטה מסביב. נבעתים אנו בתוך קפאון המוות מקול צעדים — צעדו של שוטר פולני לבוש מדים תכו-לים על משמרתו. אות הוא שהגירוש נפסק. שהרי במשך כל חדשי הגירוש אסורה היה המשטרה הפולנית בכניסה למושבות היהודים, בעונש מיתה לאלתר ללא דיין ומשפט:

מהלכים אנו בדממה שחוחים ומדוכ-כים בתוך סכנת נפשות האורבת לנו מכל פינה, שכן שעת עבודה עכשוו וואנו מתהלכים בטלים, בייחוד על פני "האיים" וביתר ייחוד בהליכה לתוך הגיי-טו שממנו היינו נתוקים זה זמן רב לה-לוטין.

הידיים משותקות מאימה. הרגלים מת-לבטות וכושלות! השיגים נוקשות זו לזו. עצבים קודחים ודוקים וחולפים בתוך הגוף כלו. עייפות הולמת ברקות — עיי-פות מפחד ומפגעים רעים, מרעב ומ-צמא ומבגדים מזוהמים. עוברים אנו כר-

חובות סמוטשה וגנשה זדמנו קופא בעור-קינו. כמשוקים. באמצע הכביש מוטל גל ספרי תורה שחוללו, "עצי חיים" שבו-רים ערטילאיים, ומעילונים ופרוכות מטר-נפים ומשוקצים. מתגוללים תילי טלוי-תות, "שמות" שופרות, תפילין ורצוי-עות. בתוך כל זה מודק "כסא של אל-יהו" מסורתי "ברית-מילה בבית כנסת ועליו מוטל תינוק ופגיון נעוץ בתוך הקועה סיגארה. שלא נמחט אפרה... המוח אנוש המציא כל זאת? נודעונו עד לטירוף הדעת למראה מת-זה זה המוח יקד ממש מענות נפשנו... וכל כמה שהתקרבונו והלכנו לכניסה אל הגיטו מצד רחוב זאמנהוף יותר ויותר מרבים היינו לדרוך על דם קרוש ול-מצע בין גוויות הלוטשות עינים דומי-מות למרום.

מיטלטלים אנו ברגלינו. כאילו לא בכוחות עצמנו יודעים כי במשך הגירוש כבר מתנו אלפי פעמים זוכינו שוב לת-חיית המתים ואף על פי כן הרגשה סו-כנת בנו כשל מתים חיים שמתחתם לא באה לקיפת. רגעים נמשכו ארוכים, ארוכים, כשנים, עד, עד שנקלענו לתוך הגיטו המרכזי ברחוב זאמנהוף.

אין מראה נפש חיה בחוץ. בכל מקום שמשות מנופצות, משקופים ומוזוות עקו-רים, תילי אשפה וטינופת, כאילו נחרב היישוב כאן מזה דורות. ולפתע-פתאום, פלחה את דממת המוות השתפכות נפש מועזת, "קול דממה דקה" כזה, המושך ומושך בנשימה ארוכה, ארוכה, רגע מת-גבר הקול ורגע משנהו הולך ורפה בבת-נעימה חרישית, חרישית. נקלטת שי-רה יתומה, כאילו ניגן כאן המוות את ניגון האבל בנימים דקים מן הדקים, ענוגים שבענוגים של אלפי כינורות בבת אות. בכוח מאגנטי נמשכנו אח-רי הקול. נכנסנו לסמטה הקטנה ווא-לינסקה, שנהפכה למפולת עור בימים הראשונים למלחמה. ניגשנו אל הבית היחיד הקיים ועומד לפליטה, שהועמד לרשות קבוצת "עזרה והצלה", שנתכנו

לפני הגירוש בשם "האדומים" - מעין מש-טרה שתפקדה הרשמי היה לפנות חו-לים שנפלו ברהובות ולהכניסם לבתי-חולים. אך לאמיתו-של דבר לא ידע אדם במה הם עוסקים. אמנם נמצאו בתוך שורותיהם בחורים הגונים, אבל מצוייה היתה גינייה חבורה שעמדה לשירות ה-גיסטאפו באופן בלתי-רשמי וכמה מהם נהרגו בידי המחזרת.

ליד השער עמדו על המשמר שנים מחבריהם, ד"ר פייקארסקי, רופא מנתח ידוע (נספה במלון "פולסקי") ומייטק בערנהיים בנו של בעל הקפה "אסטור ריה" (נעלם בברגן בלון ב-1943).

נכנסנו לחצר. השירה נתגברה ונת-לקחה, כקול נפץ אש בהתלקחה. נקלטו פסוקי תפילה קטועים: "מן המיצר... כבוד ומסוגר אחרי דלתים ובריה של מעבדה ומיתרסים של דתיים למחסה עמד בתפילה החזן המפורסם גרשון סי-ירוסה. זקן מופלג זה, איש שיבה, כיבד ח' בגרונו כדרכו בקודש. בתפילת הל-עמד, קהל מתפללים מופשלי טליתות עטרו עליו. העיניים רחוקות למחזור, אבל במחזה חולפים ימי הסוכות של דורות מי. בבית-כנסת מתנוסס לתפארת ומי בחצר בית-דבי. סירוטה התחיל פת-אום גועה בכביה ובנהמת שחל יצאו מפיו המלים:

— אנא ה' הושיעה נא! כאילו גלוו להם קולות זעקה של אלפים ורבבות של מי "שהלכו" לגירוש, לא על חייהם שנגורו במיתה משונה אלא לעורר תפי-לה ותחנונים לפני ה'וישב במרום על היי-הם. ה' השרידים הנמלטים בכל מיני תחבולות ערמה מידי המשחית והוא רודף אתריהם ביתר זריזות להשיגם.

גרשון סירוטה, בעל התפילה הגאוני, עוד בימי זקנותו המופלגת היטיב להביע כל כך צערנו וזעמנו, במידה שכמותה לא עלה בידו עוד מעולם... (הוא מה בחניקה, בגאווים של הנאצים בבונקר, בי-מי מרד גיטו ווארשה).

שם מצאנו את חברנו פנחס וואסרמאן, שבימי גערורי היה מהפעילים בתנועת "תורה ועבודה". בימי הגיטו שמש כי מנהל משרד ההרשמה ליד מועצת הי-הורים, מטובי הפקידים שבוועד הקהילה (נעלם בשמחת תורה תש"ד בברגן-בל-ז).

שלשתנו הלכנו אל הרב מנחם ומבה.

גאון התורה ואיש הרוח ר' מנחם ומ-בה נשתנה כולו במשך הזמן. צנום, מכ-רוץ, כאילו הונמכה קומתו, פניו אפו הוואך ועיניו בלטו מחוריהן. אצלו כבר סיימו תפילת שחרית של יום-טוב בבר-אנו שמה. ספרים על ספרים היו מונחים על שולחן קטן רעוע. ישבו אצלו: הרב שמשון שטוקהאמר, ר' יעקב טרוקנקייס, הסינאטור לשעבר, א. ג. פרידנזון עורך הירחון "בית יעקב". אייזיק-כר עקער-מאן, יועץ העירייה בווארשה לשעבר מי-טעם "פועלי אגודת ישראל", ר' יהודה לייב אורליאן, חבר מועצת היהודים ומ-נהל הסמינאר "בית יעקב" בקראקא לש-עבר, יעקב ראדינסקי מעסקני "תורה ועבודה", יצחק גיטרמאן, מנהל "הגניגנט" ועוד.

(הסוף בעמוד 6)